

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE LA ȘEUȘA -"LA CĂRAREA MORII" (com. Ciugud, jud. Alba)

În perioada 7-16 mai 1996 s-au efectuat cercetări arheologice în satul Șeușa, (comuna Ciugud, județul Alba), în punctul "La cărarea morii". Șantierul face parte din planul de cercetare a Văii Mureșului Mijlociu - plan cuprins în tema de Grant a Centrului de Cercetări Pre- și Protoistorice ce ființează pe lângă Universitatea "1 Decembrie 1918" din Alba Iulia¹. La lucrările acestui șantier au participat studenții: Ana-Maria Caloianu, Sanda Crișan, Bogdan Traian, Dan Băcuet, Adrian Gligor, Constantin Inel și Marius Voinaghi, membrii ai Cercului de Istorie Veche și Arheologie.

Șantierul are caracterul unei săpături de salvare, dată fiind situația în care o mare parte a vestigiilor arheologice a fost distrusă de cariera de bentonită, a cărei exploatare a început în anul 1986.

Punctul abordat se află situat pe ● vale adăpostită a unui afluent de stânga al Mureșului, Șeușița, în dreptul orașului Alba Iulia, la o distanță de 5 km. de la cursul râului spre est (fig. 1). Din punct de vedere geografic, zona aparține Podișului Secașelor și oferă condiții excelente de habitat.

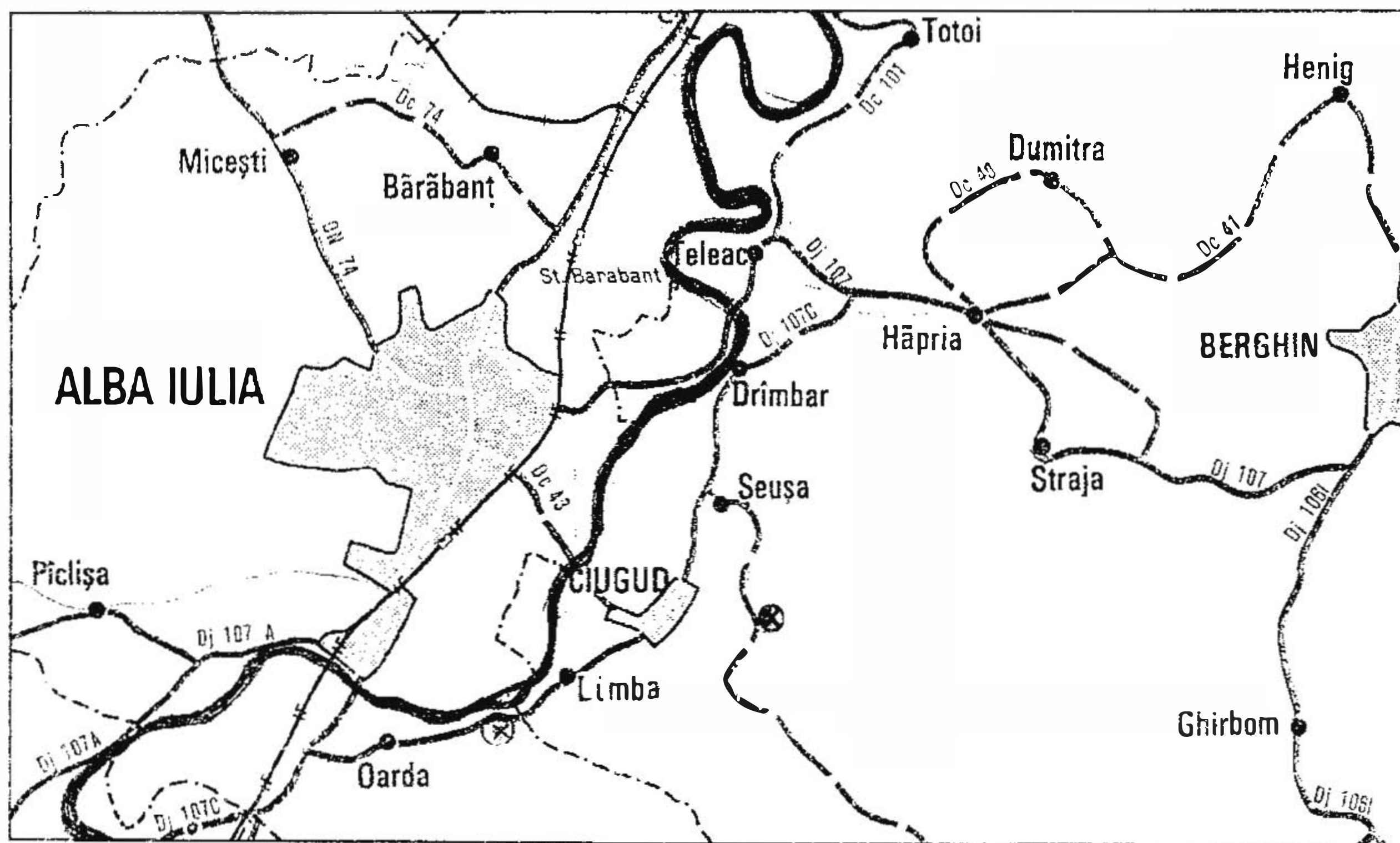

Fig. 1. Poziția geografică a sitului de la Șeușa-"La cărarea morii"

Primele semnalări de materiale arheologice aparținând diferitelor perioade istorice, au fost făcute în anii 1986-1987 odată cu începerea lucrărilor de exploatare a bentonitei. Tot în această perioadă au fost recuperate și două obiecte inedite: o statuie fragmentară din calcar reprezentându-l pe Jupiter, și un altar votiv fragmentar din calcar, cu ● inscripție grecească².

¹ Menționăm faptul că materialele arheologice ce vor fi prezentate în articolul de față, inedite, ne-au fost puse la dispoziție, pentru prelucrare, de către cadrele coordonatoare ale acestui șantier, cărora le mulțumim și pe această cale.

² Ambele piese se află în colecția... 1995 în această zonă s-au efectuat periegeze, recoltându-se și material ceramic Criș.

În cadrul săpăturilor din acest an a fost abordată ruptura carierei dinspre nord-vest, în cuprinsul căreia se distinge foarte clar stratul de cultură cu o grosime variabilă, cuprinsă între 0,30-2,50 m. Lungimea totală a stratului de cultură este de 105 m., fiind ușor de sesizat și anumite complexe de-a lungul acesteea. Abordarea sitului s-a limitat la taluzarea rupturii carierei de bentonită, aceasta datorându-se mai ales regimului de proprietate a terenului. Evoluția neregulată a traseului rupturii a făcut necesară împărțirea acestuia în patru tronsoane notate cu simbolul "T" după cum urmează: T_I = 30 m., T_{II} = 32,5 m., T_{III} = 25 m. și T_{IV} = 14 m.

Baza stratului arheologic este foarte ușor de constatat, deoarece prima locuire - cea aparținând culturii Criș - se află dispusă direct pe stratul de steril, bentonita de culoare alb-cenușie. Nivelul Criș, de culoare neagră închisă, cu grosimi cuprinse între 0,10-0,40m, se întinde pe toată lungimea taluzării. În tronsoanele T_{III} și T_{IV} urmează un strat cenușiu aparținând, conform materialului arheologic, epocii Latène.

În continuare ne vom ocupa de materialul arheologic de epoca bronzului și de epocă Latène. Fragmentele ceramice aparținând epocii bronzului, cu o singură excepție (pl.I/8), se încadrează în categoria ceramicii fine și semifine. Din categoria ceramicii fine se disting fragmente de străchini, atât cu buza dreaptă (pl.I/1,3) cât și cu buza lobată (pl.I/6), de culoare neagră, cenușie-negricioasă ori maronie. Suprafața exterioară este în general bine lustruită, decorată cu caneluri (pl. I/1,3,6), incizii lustruite (pl.I/6), impresiuni triunghiulare (pl.I/1) sau cu decor în relief (pl. II/7). Pasta din care sunt lucrate este de bună calitate, bine arsă, având ca degresant nisip cu bobul mărunt.

Categoria ceramicii semifine, de culoare galben-cenușie sau brună, este reprezentată de fragmentele de vase de tip sac (pl. I/2), borcan, strachină (pl.I/7), lucrate din pastă având ca degresant nisip și pietricele. Fragmentele ceramice sunt decorate cu impresiuni pe buză (pl.III/3), atât pe partea interioară cât și cea exterioară a acesteia (pl.I/4), sau în asociere cu brâuri crestate (pl.I/5,7).

În ceea ce privește datarea acestor fragmente ceramice întâmpinăm unele greutăți din cauza caracterului sporadic al descoperirilor. Nefiind surprins un nivel de locuire aparținând epocii bronzului, putem concluziona că așezarea fie a avut un caracter sezonier, fie a fost distrusă de exploatarea moderne de bentonită.

Pe de altă parte analiza materialului ceramic din punctul de vedere al pastei, formelor și decorului vaselor, arată că acestea își găsesc bune analogii cu materialul ceramic descoperit la Obreja³, Deva- "Cimitirul ceangăilor"⁴, Țelna⁵, Galații Bistriței⁶ și Cetea⁷. În ansamblu, ultima fază a culturii Wietenberg reprezintă o decădere din punct de vedere cultural⁸. Se înregistrează fenomenul reducerii formelor și ornamentelor vaselor, atât ca număr cât și ca variante, și o creștere a numărului vaselor neornamentate⁹. Este și cazul vasului cu buza lobată, care în faza a III-a aproape că nu permite existența unui spațiu neornamentat, pentru ca în ultima fază acest tip de vas să fie întâlnit uneori fără decor¹⁰. Impresiunile triunghiulare sunt caracteristice începând cu faza a III-a a culturii Wietenberg¹¹. Pe de altă parte o datare

³ N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, Teil 1-2, Bonn, 1994, vol.I, p.61, nr.301 și vol.II, harta 58; T. Soroceanu, *Descoperirile din epoca bronzului de la Obreja (jud. Alba)*, în *ActaMN*, X, 1973, p.13.

⁴ I. Andrișoiu, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, 1992, p.202, pl.34/1.3.

⁵ D. Berciu, I. Berciu, *Cercetări și săpături în județele Turda și Alba*, în *Apulum*, II, 1943-1945, p.46, fig.36/8.

⁶ G. Marinescu, *Cercetări și descoperiri arheologice din epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei (II)*, în *Revista Bistriței*, IX, 1995, p.95, pl.XXVII/1,3.

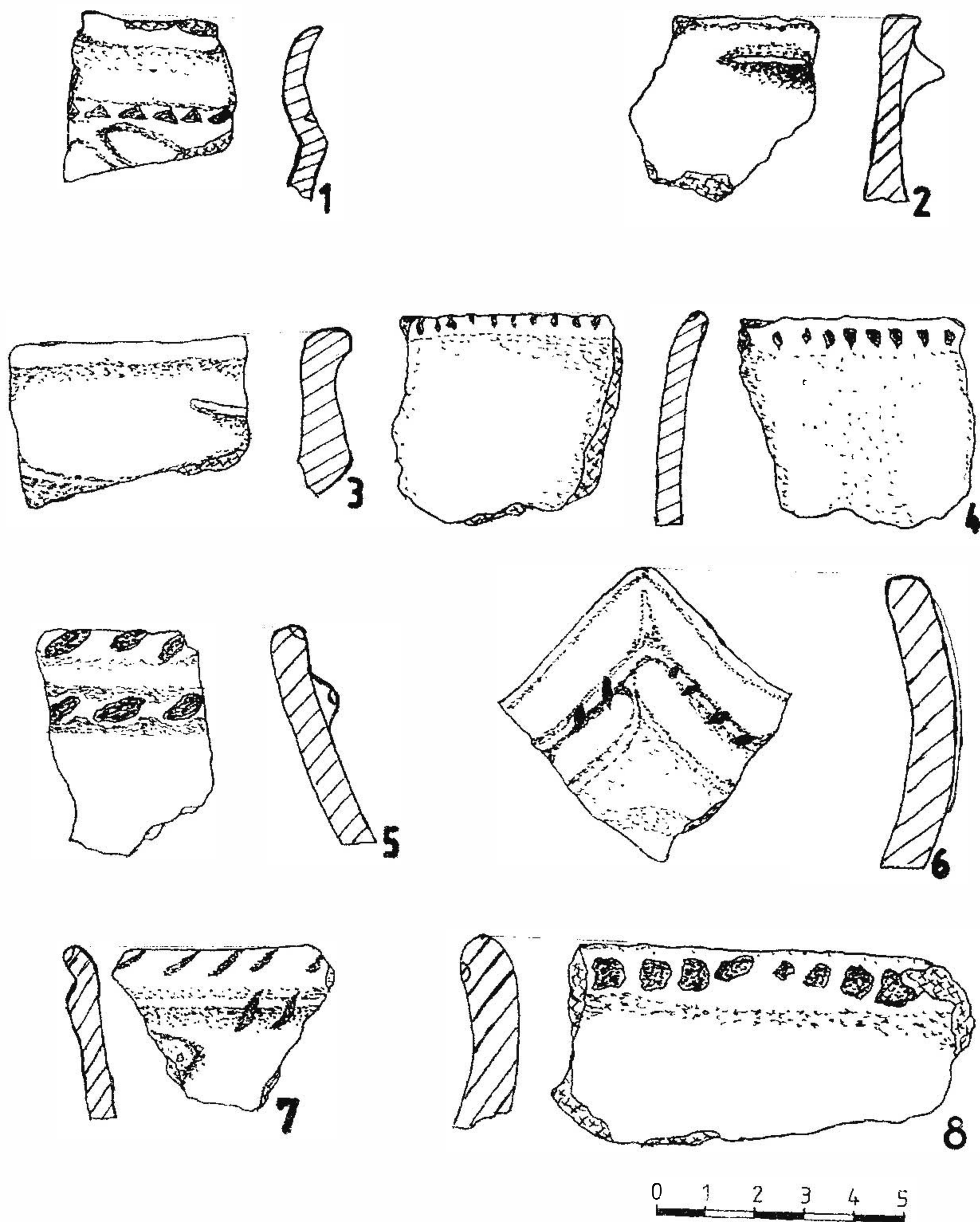
⁷ N. Boroffka, *op. cit.*, vol.I, p.29, nr.107 și vol.II, harta 58.

⁸ N. Chidioșan, *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*, Oradea, 1980, p.82. T. Soroceanu, M. Istrate, *Faza finală a culturii Wietenberg*, în *StComSibiu*, 19, 1975, p.24.

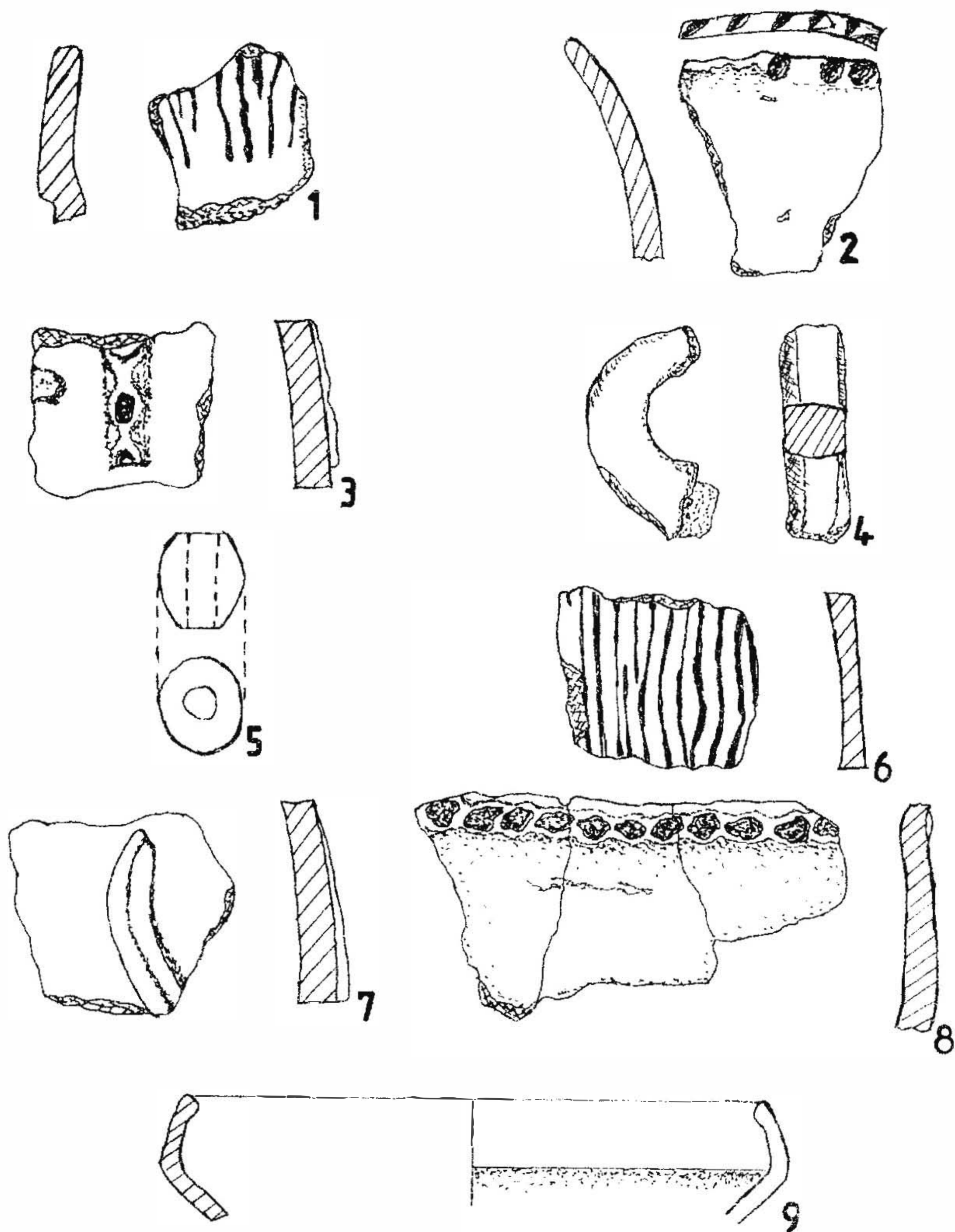
⁹ T. Soroceanu, M. Istrate, *op. cit.*, p.25.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ N. Chidioșan, *op. cit.*, p.25.

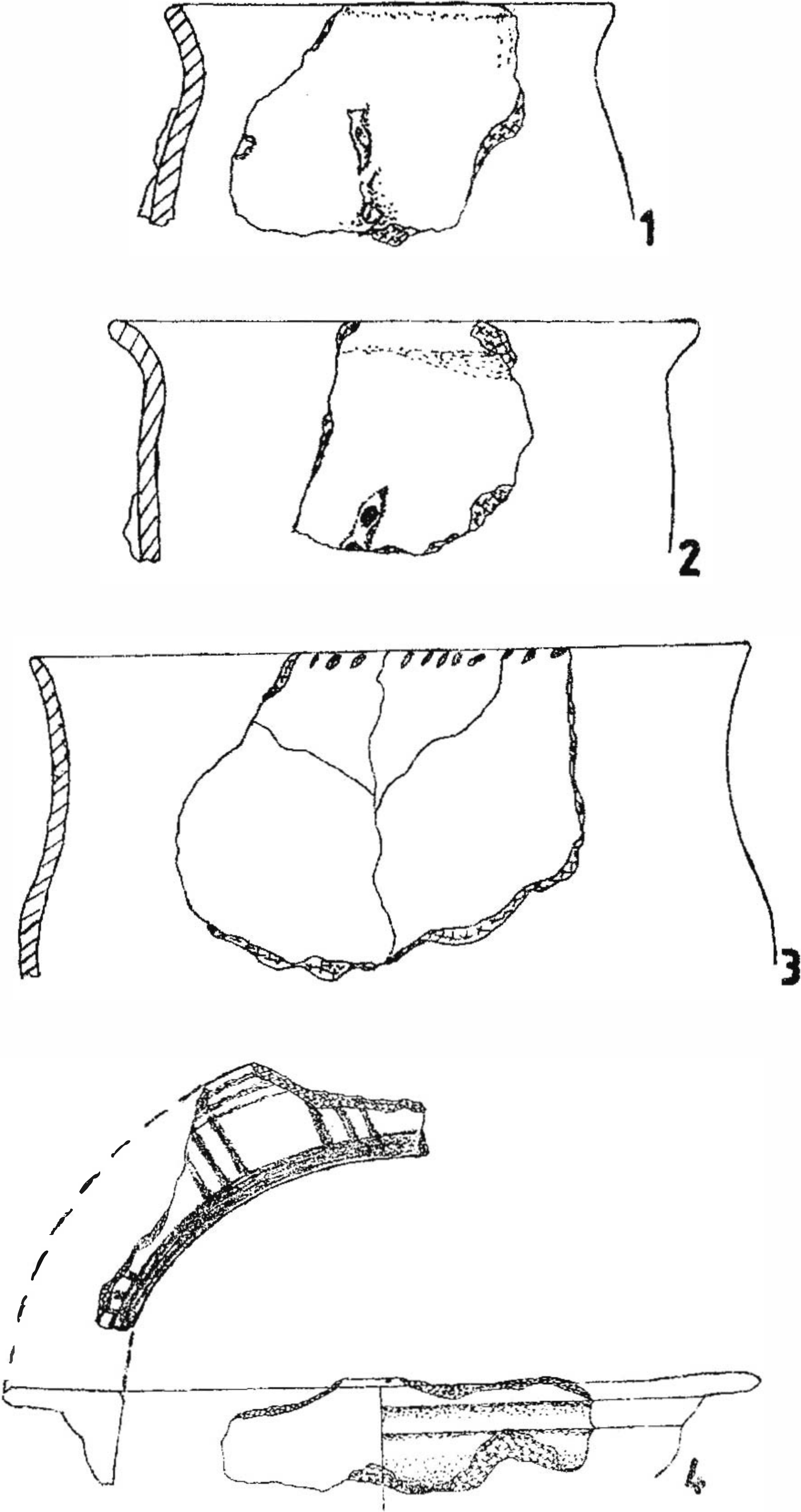

Pl. I. Ceramică aparținând bronzului târziu

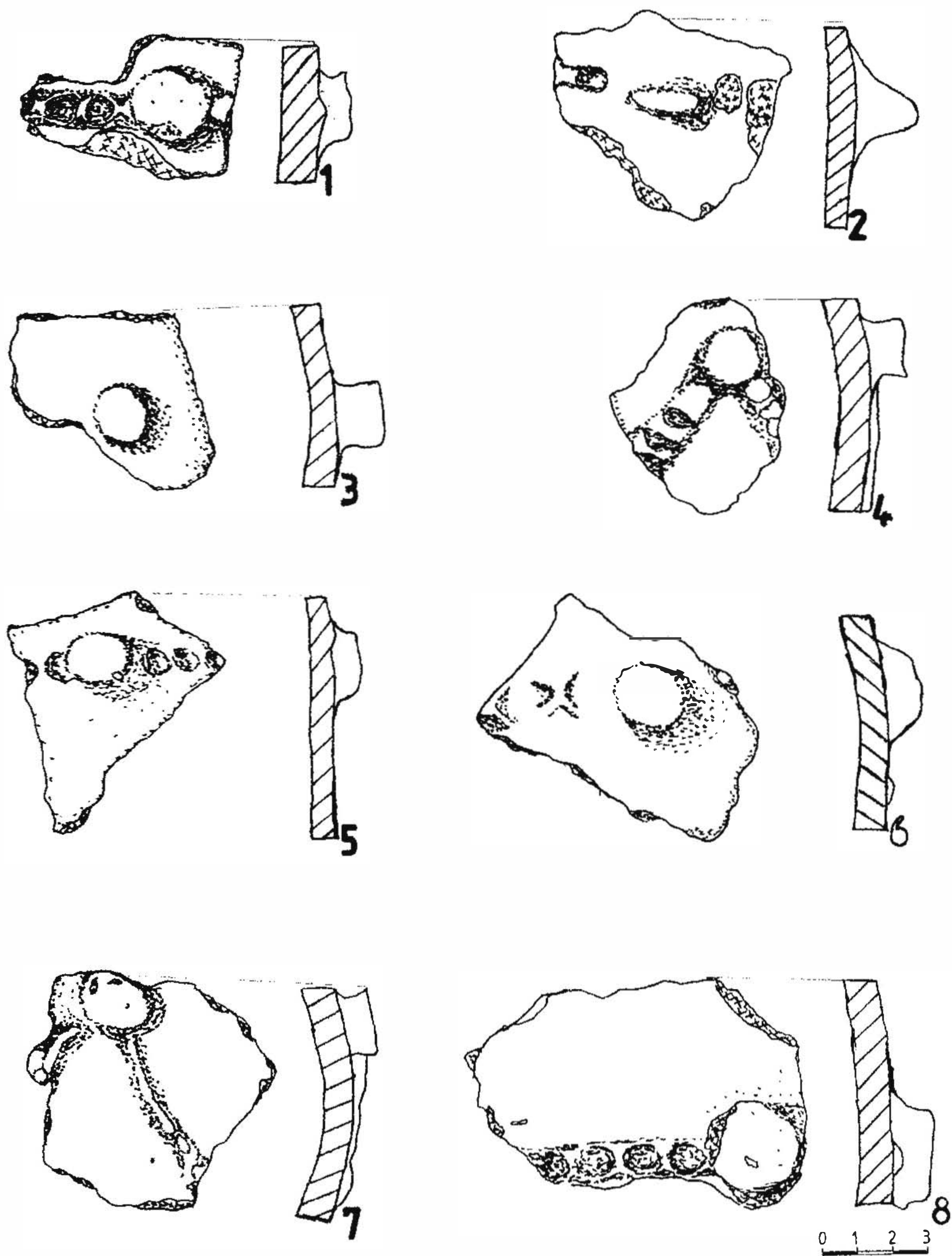

0 1 2 3 4 5

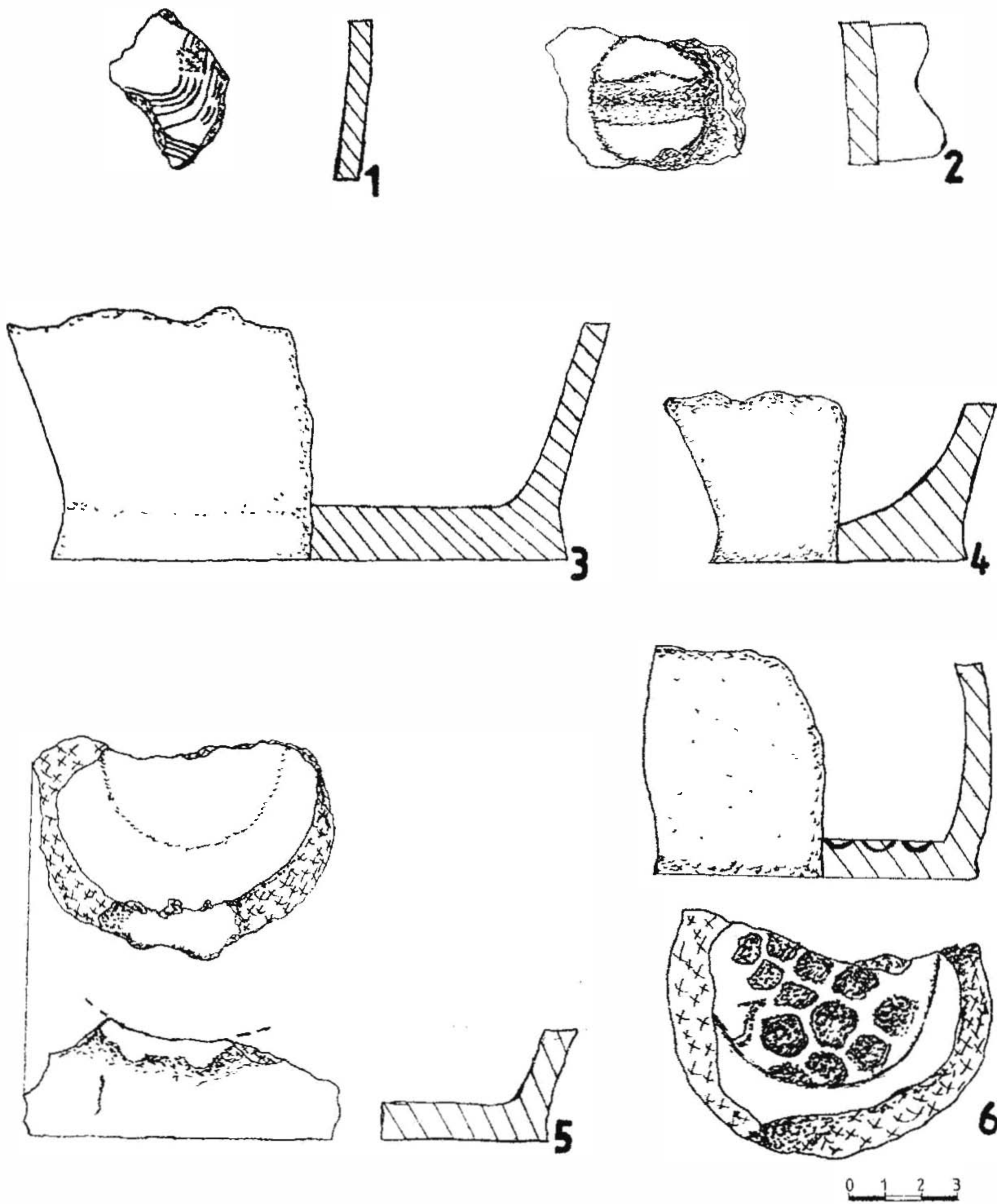
Pl. II. Ceramică aparținând bronzului târziu

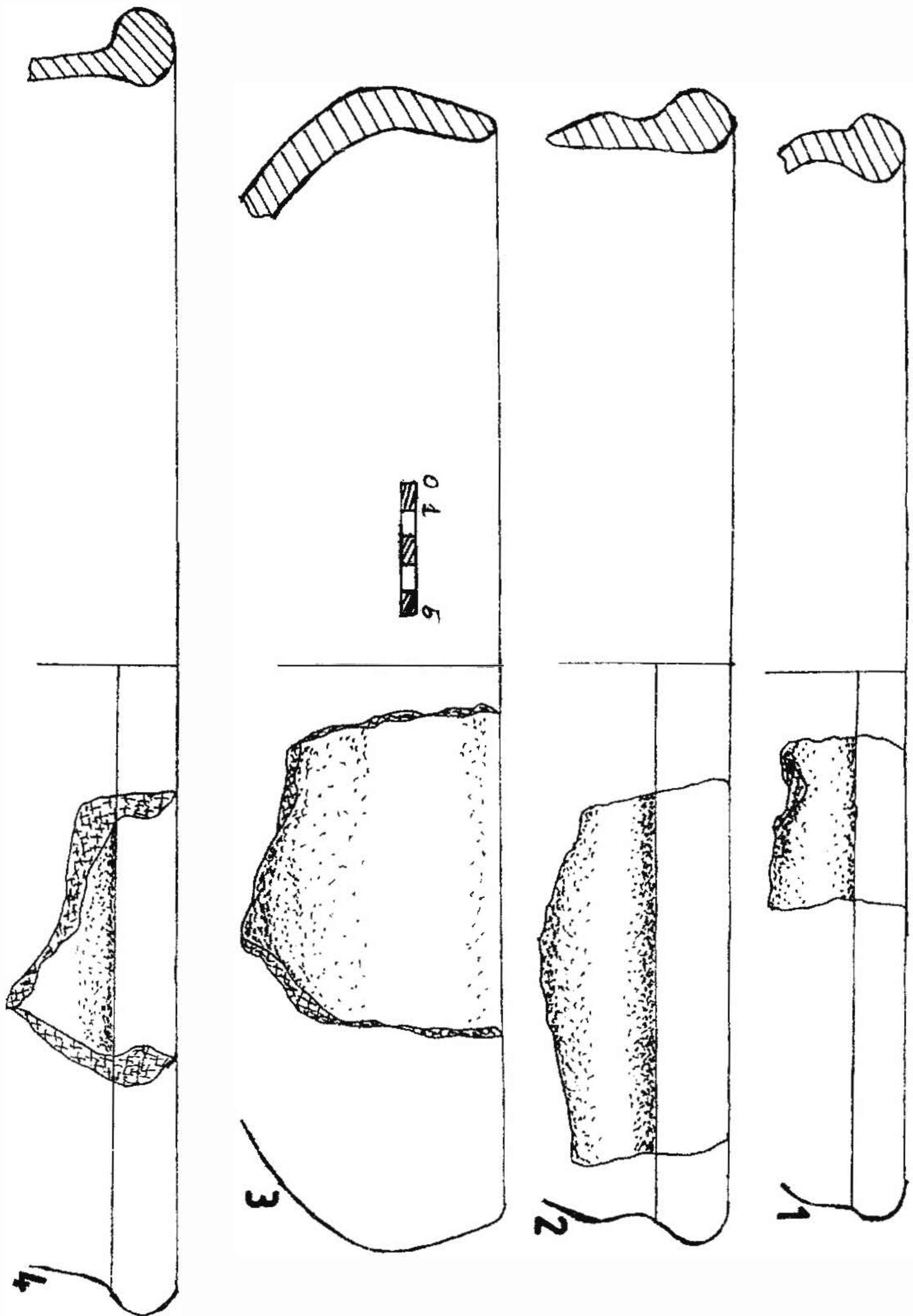
Pl. III. 1-2, 4 Ceramică Latène; 3 Ceramică Wietenberg IV.

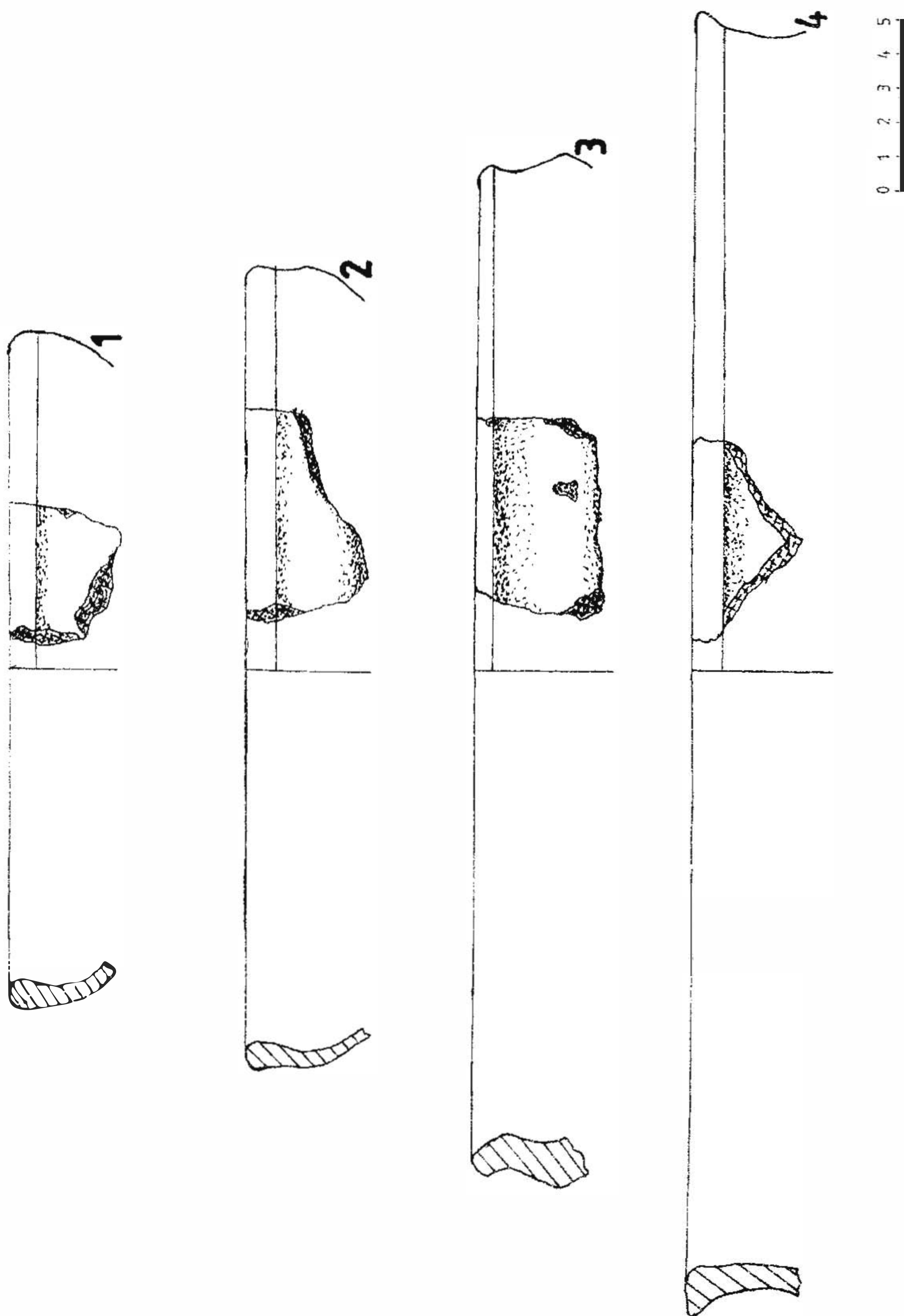
Pl. IV. Ceramică Latène.

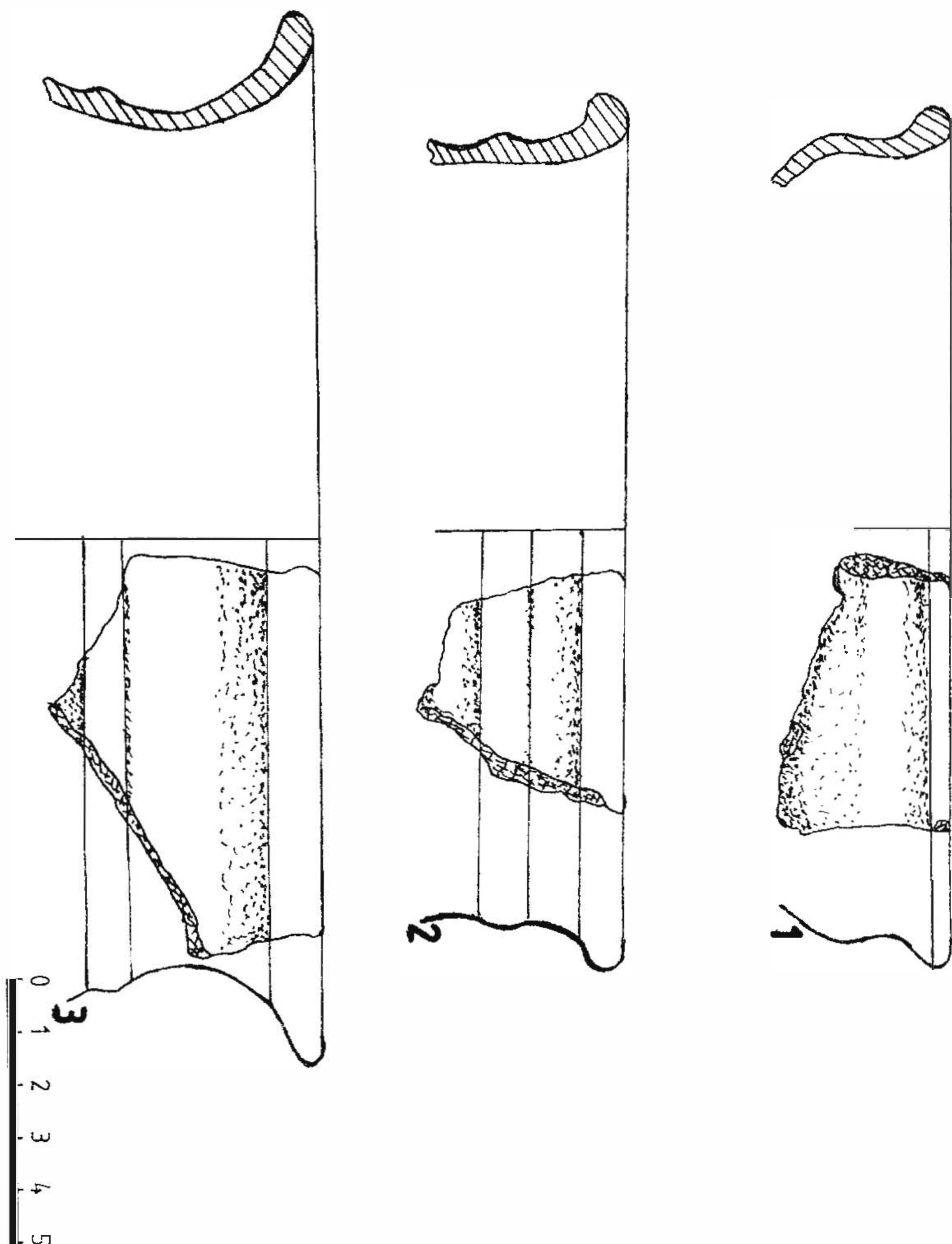
Pl. V. Ceramică Latène.

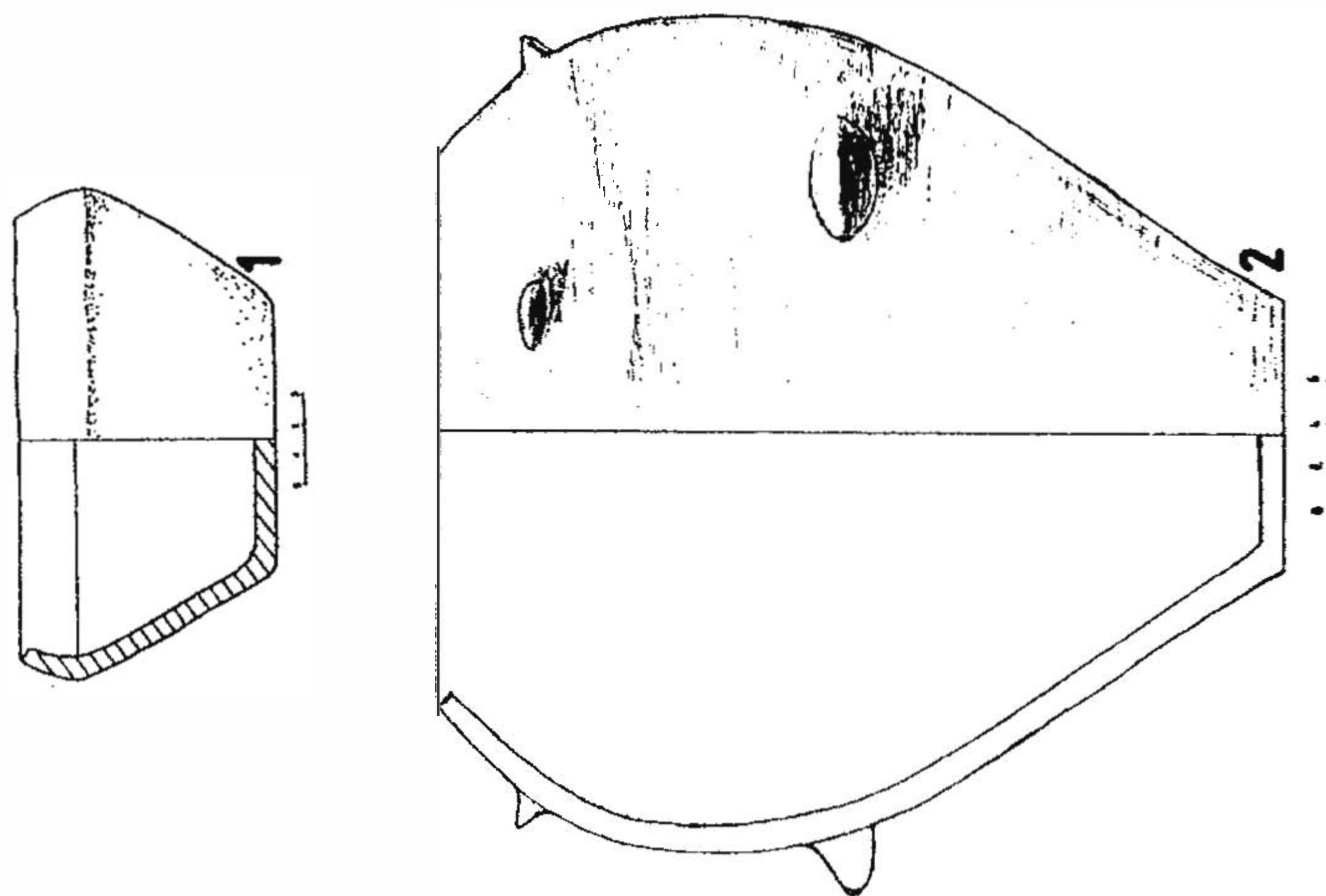
Pl. VI. Ceramică Latène.

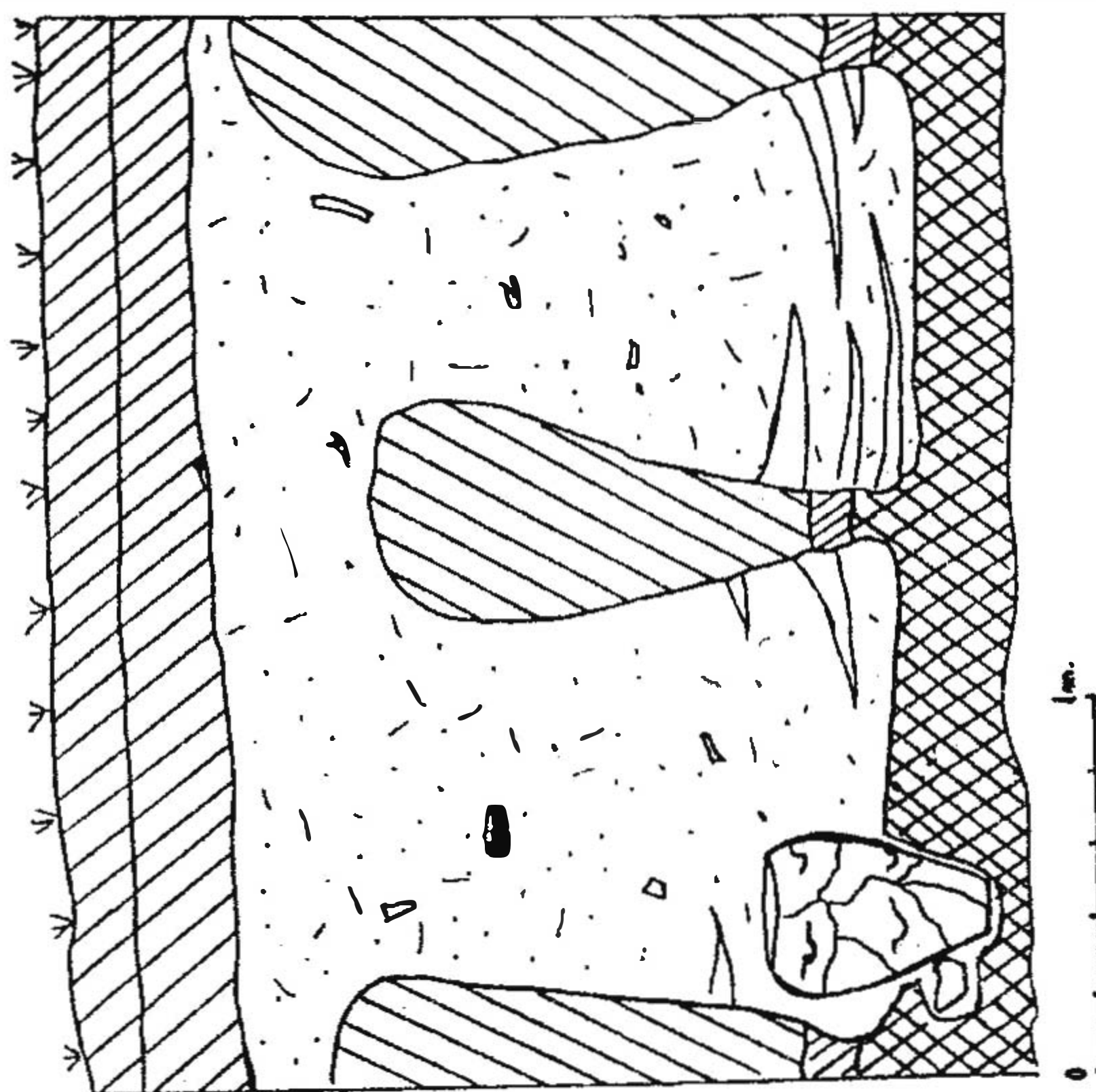
Pl. VII. Ceramică Latene.

Pl. VIII. Ceramică Latene.

Groapa III-IV

Pl. IX. Groapa groapa III-IV: profil stratigrafic și ceramică.

târzie este susținută de strachina lobată (pl.I/6) cu analogii la Deva, Cluj și Apahida¹² și de canelurile cu oblicitate accentuată (pl.I/1,3,6) ce se întâlnesc și pe vasul de la Băcăinți¹³.

Din aceste considerente încadrăm materialul ceramic de epoca bronzului, descoperit la Șeușa, în faza târzie (IV) a culturii Wietenberg, respectiv în prima parte a Bronzului Reineke D¹⁴, în date absolute la începutul secolului XIII î.Hr.¹⁵.

În cadrul materialului ceramic din nivelul Latène remarcăm prezența atât a ceramicii dacice lucrată cu mâna, cât și a celei celtice, lucrată la roată.

Ceramica lucrată cu mâna. Repertoriul formelor nu este foarte variat: se întâlnesc vase borcan (pl.III/1,2; IV/1-8; V/2-6) și străchini cu buza invazată (pl.II/9; VI/3). Fragmentele sunt de culoare cărămizie, brun-cenușie și negru-cenușie având ca degresant nisip și pietricele. Ornamentele sunt cele tipice: butoni simpli (pl.IV/1,3-8) sau butoni cu șa (pl.V/2), proeminente conice (pl.IV/2), brâuri alveolate dispuse în ghirlandă (pl.IV/1,4-8), incizii în valuri (pl.V/1) și linii incizate (pl.II/1,6). S-a mai descoperit o toartă de ceașcă (pl.II/4) precum și o fusaioală bitronconică (pl.II/5).

Ceramica lucrată la roată. Redusă cantitativ, această categorie este reprezentată de forme ca: strachină cu buza rotunjită, ușor invazată (pl.VI/1; VII/1,2) sau evazată (pl.VII/3; VIII/1) și vase bitronconice de mari dimensiuni (pl.VI/4; VIII/2,3). Pasta este de foarte bună calitate, folosind ca degresant nisip fin, culoarea ceramicii mergând de la cenușiu la negru. O caracteristică a acestor forme ceramice este buza rotunjită sau bombată în secțiune (pl.VI/1,2,4). În cazul vaselor bitronconice mari, gâtul nu prea înalt, este delimitat de un inel reliefat. Analogii foarte apropiate a acestui tip sunt la Blandiana¹⁶, Apahida¹⁷, Ciumești¹⁸ și Traian¹⁹, iar pentru ceramica lucrată cu mâna Bătrân Mare²⁰, Fântânele²¹, Ciumești²² și Pișcolt²³.

Fig. 2. Fibulă de bronz

Pe lângă materialul ceramic, în nivelul Latène s-a descoperit și o fibulă din bronz de schemă Latène C (fig. 2) având resort bilateral, format din două spire și coardă exterioară. Arcul este curbat, acul fragmentat, iar piciorul îi lipsește. Acest tip de fibulă a fost datat Latène C,²⁴ și utilizat, în cronologia absolută, între a doua jumătate a secolului III î.Hr. și începutul secolului II î.Hr., respectiv după cronologia lui Polenz între 250/235 î.Hr.-185/170 î.Hr.²⁵.

¹² I. Andrișoiu, *op. cit.*, p.202, pl.34/1,3; I. Andrișoiu, *Necropola din epoca bronzului de la Tîrnava (jud. Cluj)*, în *SCIVA*, 32, 4, 1981, p.559.

¹³ I. Andrișoiu, *Civilizația...*, p.196, pl.28/2.

¹⁴ *Ibidem*, p.88.

¹⁵ M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Bibliotheca Thracologica, IV, 1993, tabel cronologic.

¹⁶ I.A.I. Aldea, *Vase celtice descoperite la Blandiana (jud. Alba)*, în *Apulum*, XIV, 1976, p.414, Pl.I/1,2.

¹⁷ V.I. Zirra, *Un cimitir celtic în nord-vestul României*, Baia Mare, 1967, p.87, fig.22.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ N. Chidioșan, D. Ignat, *Cimitirul celtic de la Traian*, în *SCIV*, 4, 23, 1972, p.553-579.

²⁰ P. Bona, P. Rogozea, *Necropola dacică de la Iaz*, în *ActaMN*, XXII-XXIII, 1985-1986, p.439.

²¹ I.H. Crișan, *Începutul Latène-ului la daco-geți*, în *Marisia*, VII, 1977, p.76.

²² E. Mosecalu, *Ceramica traco-getică*, București 1983, p.45; V.I. Zirra, *op. cit.* p.102; I.H. Crișan, *op. cit.*, p.67-84.

²³ J. Némethi, *Necropola Latène de la Pișcolt, județul Satu Mare (III)*, în *Thraco-Dacica*, tom XIII, nr. 1-2, 1988, p.49-73; idem, *Unele aspecte ale evoluției ceramicii din a doua epocă a fierului în nord-vestul României (Latène B-C)*, în *SCIVA*, 39, 2, 1988, p.87-111.

²⁴ R. Gebhard, *Die Fibeln aus dem Oppidum von Manching*, în vol. *Die Ausgrabungen in Manching*, Bd. 14, Stuttgart, 1991, p. 15, 80-81

²⁵ H. Polenz, *Münzen in Latènezeitlichen Gräbern Mitteleuropas aus der Zeit zwischen 300 und 50 vor Christi Geburt*, în *Bayerische Vorgeschichtsblätter*, 47, München, 1982, p.125.

După cum s-a văzut în alte așezări și necropole contemporane²⁶ și în acest caz se remarcă o conviețuire între elementul dacic și elementul celtic. Ca și în cazul celorlalte descoperiri: Sebeș²⁷, Mediaș, Ciumești și Pișcolt²⁸, materialul dacic este preponderent din punct de vedere cantitativ, iar materialul celtic este net superior din punct de vedere calitativ.

În ceea ce privește încadrarea cronologică a nivelului Latène, considerând fibula ca element de datare, optăm pentru a doua jumătate a secolului III î.Hr. și începutul secolului II î.Hr. respectiv în Latène C₁ (după Polenz).

Tot în epoca Latène se încadrează și complexul format din gropile îngemănate G_{III-IV} (pl.IX) ce se conturează de la adâncimea de 0,40m. și coboară în steril până la adâncimea de aproximativ 2m. Pe fundul gropii nr.IV, pe sterilul roșiatic s-au descoperit două vase întregi, aflate în picioare și care conțineau doar pământ sfărâmițos.

Primul vas este o strachină cu buza trasă în interior, formând un "umăr" în unghi ascuțit și cu fundul tăiat drept (pl.IX/1). Pasta este fină, lustruită, de culoare cenușiu-gălbuie, iar ca degresant se constată nisipul fin (dimensiuni: diam. gurii - 14 cm.; diam. fundului - 8,5 cm.; înălțime - 8 cm.). Cel de-al doilea vas, de mari dimensiuni, cu corpul bombat, în formă de clopot (pl.IX/2) este lustruit la exterior, are culoarea neagră-cenușiu-gălbuie, iar degresantul folosit este nisipul cu granule destul de mari și cioburi pisate. Vasul are buza tăiată oblic și prezintă două șiruri de proeminențe conice aplatizate. Primul șir este așezat aproape de buză, fiind de dimensiuni mici, în timp ce, al doilea șir, de dimensiuni mai mari, este așezat sub diametrul maxim al vasului (dimensiuni: diam. maxim - 34 cm.; diam. gurii - 24 cm.; diam. fundului - 12 cm; înălțime - 36 cm.).

Analogii pentru cele două vase descoperite în complex, se găsesc atât în interiorul cât și în exteriorul arcului carpatic. Strachina cu buză trasă în interior se întâlnește în descoperirile de la Pruniș²⁹, Dezmir³⁰, Sanislău³¹, Teiuș³², Cluj-Mănăstur³³ și Pișcolt³⁴, din Transilvania, precum și la Butuceni³⁵, Slobozia³⁶, Cepău³⁷ și Cernavodă³⁸, în afara spațiului intracarpatic. Acest tip de strachină apare format în secolul VI î.Hr., nefiind cunoscut în cadrul ceramicii celtice.

Pentru cel de-al doilea vas, cel în formă de clopot, analogii apropiate avem în Transilvania la Fântânele³⁹, Sfântul Gheorghe⁴⁰, Sâmpetru German⁴¹,

²⁶ I.H. Crișan, *Materiale dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raporturilor dintre daci și celți în Transilvania*, Baia Mare, 1966, p.81; I.H. Crișan, A. Rustoiu, A. Palkó, *Descoperirile celtice de la Pruniș (județul Cluj)*, în *Ephemeris Napocensis*, V, 1995, p.35.

²⁷ I.H. Crișan, *Materiale ...*, p.81 sqq.

²⁸ I. Némethi, *Necropola ...*, p.49-73.

²⁹ I.H. Crișan, A. Rustoiu, A. Palkó, *op. cit.*, p.28, 36.

³⁰ I.H. Crișan, *Morminte inedite din secolul III î.e.n.*, în *ActaMN*, I, 1964, p.94, fig.4/3; E. Moscalu *op. cit.*, p.75.

³¹ E. Moscalu, *op. cit.*, p.75.

³² *Ibidem*.

³³ I.H. Crișan, *Ceramica geto-dacică. Cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p.79, pl.XIX/6.

³⁴ I. Némethi, *Necropola Latène de la Pișcolt, jud. Satu Mare, (III)*, în *Thraco-Dacica*, XIII, nr.1-2, 1992, p.108-109.

³⁵ I.H. Crișan, *Ceramica ...*, p.78.

³⁶ I. Némethi, *Necropola hallstättiană de la Sanislău*, în *StComSatuMare*, 1972, p.134.

³⁷ Z. Nánási, *Morminte hallstättiene târzii de la Cirtuișeni*, în *StComSatuMare*, 1969, p.87.

³⁸ I.H. Crișan, *Ceramica ...*, p.78.

³⁹ I.H. Crișan, *Începutul...*, p.79.

⁴⁰ I.H. Crișan, *Ceramica...*, p.70.

⁴¹ Idem, *Materiale...*, p.48; Vl. Zira, *op. cit.*, p.102.

⁴² T. Muscă, *Materiale hallstättiene târzii descoperite la Sânsimion (jud Harghita)*, în *Apulum*, 1981, p.47.

⁴³ I.H. Crișan, A. Rustoiu, A. Palkó, *op. cit.*, 1995, p.35.

carpatic analogiile sunt date de descoperirile de la Poiana⁴⁴, Enisala⁴⁵, Histria, precum și din necropolele getice de la Brenicevo și Rovna⁴⁶ din Bulgaria. Vasul protodacic în formă de clopot are rădăcini în fazele de început ale Hallstatului⁴⁷, evoluând și în cadrul formelor ceramicii daco-getice, "rezistând" pe parcursul sec.IV î.Hr., eventual începutul sec.III î.Hr.⁴⁸.

Luând în considerare analogiile prezentate pentru cele două vase, încadrăm complexul format de gropile III și IV în a doua jumătate a secolului III î.Hr., neexcluzând însă posibilitatea datării lor într-o fază incipientă, mai timpurie, a așezării Latène din acest punct, nesesizată încă stratigrafic.

În momentul de față se impun noi cercetări în punctul "La cărarea morii" de la Șeușa, care să surprindă stratigrafic existența unei faze (sau poate chiar două!) aparținând epocii Latène.

SANDA CRIȘAN, ADRIAN GLIGOR,
CONSTANTIN INEL, MARIUS VOINAGHI
Universitatea "1 Decembrie 1918"
Alba Iulia

DÉCOUVERTS ARCHÉOLOGIQUES À ȘEUȘA-"LA CĂRAREA MORII"

RÉSUMÉ

Cet ouvrage présente une partie des résultats de recherches archéologiques du chantier de sauvetage de Șeușa-"La cărarea morii"(dep. de Alba), effectué en 1996 sous les auspices du Centre de Recherches Pré- et Protohistoriques de l'Université d'Alba Iulia.

Les sondages ont relevé l'existence de quelques traces archéologiques appartenant aux époques suivantes: l'époque néolithique (Starčevo-Criș); l'époque du bronze tardif (Wietenberg IV); l'époque Latène et les époques romaine et postromaine.

On a attribué les matériaux archéologiques appartenant à l'époque du bronze - comptant sur l'analyse de la céramique - à la culture Wietenberg, précisément à une phase tardive de cette culture.

On a encadré les matériaux archéologiques appartenant à l'époque Latène - comptant sur la typologie de la céramique travaillé par la main et à la roue (de facture celtique), mais sur une fibule en bronze - dans le Latène C, donc en IIIe siècle a.Cr.

Les recherches dans l'établissement de Șeușa-"La cărarea morii" continueront les années prochaines.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. La position géographique de site Șeușa-"La cărarea morii".

Fig. 2. Fibule en bronze.

Pl. I. Céramique de bronze tardif.

Pl. II. Céramique de bronze tardif.

Pl. III. 1-2, 4 céramique

Pl. IV. Céramique Latène.

Pl. V. Céramique Latène.

Pl. VI. Céramique Latène.

Pl. VII. Céramique Latène.

Pl. VIII. Céramique Latène.

Pl. IX. Fosse III-IV: stratigraphie et céramique.

⁴⁴ G. Simion, *Cultura traco-getică în lumina izvoarelor arheologice descoperite în necropola de la Enisala*, în *Peuce* II, 1971, p.78, 90.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ I.H. Crișan, *Ceramica...*, p.70; G. Simion, *op. cit.* p.122.

⁴⁷ A. László, *Considerații asupra ceramicii de tip Gáva din Hallstatt-ul timpuriu*, în *SCIV*, 24, 4, 1973, p.591.

⁴⁸ I.H. Crișan, *Ceramica...*, p.71.